ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-8-96-13>

УДК 373.24

Кондратюк С.Г., Мандзяк Н.М.

Педагогічний інститут
Київського університету імені Бориса Грінченка

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ІГОР В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті висвітлено теоретичні засади використання психологічних ігор в закладах дошкільної освіти (ЗДО) для дітей старшого дошкільного віку; визначено вплив психологічних ігор на емоційний стан та розвиток дитини; розкрито організацію, алгоритм, супровід та підготовку проведення психологічних ігор вихователем та психологом в ЗДО. Керуючись завданнями освітнього напрямку «Дитина в соціумі» Базового компоненту дошкільної освіти та методичними рекомендаціями й освітньою програмою «Дитина» доведено, що проведення психологічних ігор в дошкільних закладах здійснює формування позитивних установок та контр установок, що суттєво впливають на формування особистості, її ставлення до власного «Я», самооцінку. З'ясовано необхідність врахування питання алгоритму проведення ігор психологічного спрямування в умовах ЗДО. Уточнено поняття психологічні ігри. Доведено надважливість проведення психологічних ігор з дітьми дошкільного віку. Проаналізовано психолого-педагогічні дослідження, що висвітлюють особливості впливу психологічних ігор на формування та розвиток дітей старшого дошкільного віку та окреслено коло питань, пов'язаних із впливом психологічних ігор на зростаючі прояви агресивності та страху у дітей старшої вікової групи в сучасних умовах. Доведено, що психологічні ігри, які спрямовані на подолання агресії та страху мають позитивну динаміку і врівноважують емоційний стан дитини і можуть бути використані з метою корекційної роботи. Зазначено важливість ролі психологічних ігор у формуванні психічного розвитку та взаємодії й комунікації батьків з дітьми, дітей з ровесниками та наголошено на важливості дотримання певної структури під час проведення ігор такого типу. Наголошено, що психологічна гра є ключовим методом для подолання фрустрації, агресії, страху у дітей та дорослих. Ефективність впровадження в освітній процес різноманітних ігор психологічного спрямування залежить від рівня професіоналізму педагогів. Використання таких ігор у освітньому просторі ЗДО забезпечить розв'язання конкретних завдань практичного характеру, що дозволить поліпшити процес спілкування усіх учасників освітнього простору.

Ключові слова: діти дошкільного віку, ігрова діяльність, психологічні ігри, психолого-педагогічний супровід, установка, страх, агресія.

Kondratiuk Svitlana, Mandziak Natalia

Pedagogical Institute,
Borys Grinchenko Kyiv University

METHODS OF CONDUCTING PSYCHOLOGICAL GAMES IN PRESCHOOL EDUCATION

Summary. The article highlights the theoretical foundations of the use of psychological games in preschool education institutions (PEI) for older preschool children; the influence of psychological games on the emotional state and development of the child is determined; the organization, algorithm, support and preparation of psychological games by an educator and a psychologist in the PEI are revealed. Guided by the tasks of the educational direction «Child in Society» of the Basic component of preschool education and methodical recommendations and educational program «Child» it is proved that conducting psychological games in preschool institutions forms positive attitudes and counter-attitudes that significantly affect the formation of personality «I», self-esteem. The necessity of taking into account the issue of the algorithm of conducting psychological games in the conditions of PEI has been clarified. The concept of psychological games is specified. The importance of conducting psychological games with preschool children has been proved. Psychological and pedagogical research is analyzed, which highlights the impact of psychological games on the formation and development of older preschool children and outlines a range of issues related to the impact of psychological games on the growing manifestations of aggression and fear in older children in modern conditions. It is proved that psychological games that are aimed at overcoming aggression and fear have a positive dynamics and balance the emotional state of the child and can be used for corrective work. The importance of the role of psychological games in the formation of mental development and interaction and communication of parents with children, children with peers and stressed the importance of following a certain structure during games of this type. It is emphasized that psychological play is a key method for overcoming frustration, aggression, fear in children and adults. The effectiveness of the introduction of various psychological games in the educational process depends on the level of professionalism of teachers. The use of such games in the educational space of PEI will ensure the solution of specific tasks of a practical nature, which will improve the communication process of all participants in the educational space.

Keywords: preschool children, play activities, psychological games, psychological and pedagogical support, attitude, fear, aggression.

Постановка проблеми. Дошкільникам, як і людині будь-якого віку, важливо розуміти свій емоційний стан, щоб мати можливість приймати правильні рішення у різних життєвих ситуаціях. Педагоги переконані, що психологічні ігри корисні для дітей, адже практикуючи їх в роботі, їх дієвість та ефективність підтверджується через можливість впливу на підсвідомість дитини (людини). Цей вид ігор дозволяє ефективніше працювати з переживаннями, страхами, агресією та прихованою підсвідомою інформацією, що перешкоджає освітньому процесу.

Не менш актуальним сьогодні є дослідження причин виникнення страху в дітей дошкільного віку, що інколи може супроводжувати особистість впродовж усього її життя. Сучасні реалії світу показують, що на дитину діє безліч несприятливих чинників, що призводять до виникнення та переживання страху. Виникнення такого емоційного стану у дітей, призводить до підвищення їх збудливості та тривожності й може перешкоджати розвитку в цілому. Тому навіть у ранньому віці вихователів, педагогів бажано розуміти причини та наслідки переживання дітьми стресових станів, пов'язаних зі страхами, володіти найпростішими методиками їх подолання та корекції.

Багато батьків, не розуміючи можливих наслідків, можуть нашкодити своїй дитині шляхом покарання або залякування, не розуміючи, що страх є одним з основних емоційних станів людини, що змушує її активно як розвиватися, так і гальмує її розвиток, інколи викликає небезпечне почуття й дискомфорт з яким не тільки дитина, а й дорослий не завжди може впоратися. Варто зазначити, що дитячі страхи обумовлені віковими особливостями розвитку і носять тимчасовий характер. Якщо використати правильний підхід до розуміння причин їх появи, то вони можуть бути подолані особистістю назавжди.

Поняття агресії науковці Л. Г. Гусякова, С. Г. Чудова визначають та пояснюють як мотивовану деструктивну поведінку, що суперечить нормам і правилам співіснування людей у суспільстві, й спричиняє шкоду об'єктам нападу [1]. Отже агресія – це негативна чи асоціальна поведінка, яка, практично, не має стосунку до благополуччя психічного здоров'я.

Дж. Доллард вважав, що агресія – це не потяг, що автоматично виникає, а реакція на фрустрацію [2]. Це в першу чергу, спроба подолати перешкоду на шляху до задоволення потреб. Агресія завжди є наслідком фрустрації, а фрустрація завжди тягне за собою агресію. Фрустрація виникає тоді, коли з'являється перешкода здійсненню реакції. Потужність фрустрації залежить від сили мотивації щодо виконання бажаної діяльності, від значущості перешкоди на шляху до мети і від кількості спроб, після яких виникає фрустрація.

Працюючи з дітьми дошкільного віку, для впливу на підсвідомість під час спілкування з дитиною психолог, психотерапевт чи вихователь повинні використовувати установки, які дадуть можливість допомогти дитині побороти страх, переживання та агресію під час проведення психологічних ігор. Найбільш доречним у цьому питанні виступає робота з установками дитячої особистості. У психології установкою називається неусвідомлювана готовність, схильність певним

чином сприйняти, зрозуміти, осмислити об'єкт або діяти з ним відповідно до минулого досвіду. Оскільки дитячий досвід ще невеликий, то вихователь, педагог, дорослий може сформувати його значну частину у позитивному ключі.

Вивченням та формуванням фіксованих установок, що визначають поведінку особи, займався Д. Н. Узнадзе, що стверджував, що соціальні установки формуються впродовж життя під впливом виховання, культурного середовища, спираючись на власний досвід [3]. Установки можуть бути позитивними й негативними, такими, що набувають характеру упередження. Це дозволяє висунути гіпотезу про те, що формування позитивних установок у дитячому віці є основою для подолання страхів та стресових станів у більш пізніх вікових періодах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Висвітлення особливостей проблеми дитячих страхів, вікові особливості таких емоційних станів, пошук ефективних засобів їх діагностики досліджували такі науковці як: С. Крюкова, Т. Липська, С. Мамонтов, Н. Мирошніченко, М. Мовчан, В. Назаревич, С. Ольховецький, О. Скларенко Л. Аюпян, І. Бабарикіна, О. Богучарова, О. Захаров, Н. Карпенко, М. Кузнецов, та інші.

Нині існує широке коло досліджень, пов'язаних з емоційним станом страху, як у вітчизняній так і зарубіжній психології. Цікаво психологи трактують це поняття по-різному. З. Фрейд, зазначає, що страх відчувається на фізичному рівні, у всьому тілі відбувається певна внутрішня напруга. Якщо людина відчуває страх, то навіть напругу в її органах можна зафіксувати приладами. Чим сильнішим є страх, тим відчутнішою є внутрішня напруга [4]. На думку К. Ізарда, людина, предмет або ситуація можуть стати джерелом страху в результаті формування гіпотез, очікування шкоди та безпосереднього зіткнення зі сконструйованим (уявним) об'єктом страху [5]. О. Захаров, одним із перших розглянув причини виникнення та розвитку страхів у дітей і визначив страх як афективне (емоційно загострене) відображення у свідомості конкретної загрози для життя і благополуччя людини [6]. Більшість причин такого стану ґрунтуються на сімейних стосунках і таких діях дорослих, як: потурання, непослідовність вчинків, негативне або занадто вимогливе ставлення до дитини, яке породжує в ній тривогу і далі формує ворожість до світу або відповідний страх.

В педагогіці та психології проблемою агресії займалися вітчизняні науковці: М. М. Кольцова, Т. А. Комісаренко, Н. Д. Левітон, С. Я. Мухіна, Л. І. Божович, Л. С. Виготський, П. Я. Гальперін, С. Л. Рубінштейн, що наголошували, що прояв тривожності і страху в дитини є основою агресії – захисного механізму внутрішнього стрижня особистості. Е. Фромм визначає агресію як заподіяння шкоди не тільки живому, але і будь-якому неживому об'єкту. Агресивна поведінка людини є, насамперед, реакцією на фізичний і психічний дискомфорт, стреси, фрустрації. Г. Корнайт відзначає, що агресія пов'язана з гнівом, викликаним перешкодою на шляху до досягнення мети, загрозою або заподіянням болю, а гальмування агресії – з очікуванням негативних наслідків її прояву.

3. Фрейд вважав, що гра є основним соціальним прийнятним шляхом корекції агресивності дітей дошкільного віку. Саме тому варто ґрунтовно розглянути можливість використання гри з метою подолання фрустрації, агресії, страху.

В старшому дошкільному віці дитину цікавлять стосунки з іншими людьми, їх дії в повсякденному житті. Саме тому Д. Б. Ельконін трактує гру як діяльність, що виникає на певному етапі розвитку дитини, як одну з провідних форм розвитку психічних функцій і способів пізнання дитиною світу дорослих [7]. Процес гри для дошкільників є важливішим, ніж сам її результат. Хоча зберігається прагнення досягти мети, комунікації та отримання емоційних надбань, які виникають в процесі самої гри. Про вплив гри на психічний розвиток дошкільника досліджували багато науковців такі, як: Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, О. В. Запорожець, А. П. Усова, Ф. І. Фрадкін та ін. Ігри які базуються на основі синтезу гештальттерапії, психодрами були розроблені Клаусом Фопелем. Він пояснював, що, насамперед, ці ігри є профілактичними і будуються на гуманістичних принципах психології та партнерської взаємодії. Атмосфера взаємної довіри, відкритості та розкритості є невід'ємною частиною психологічних ігор. К. Фопелем представлено ряд книг про психологічні ігри для дітей («Як навчити дітей співпрацювати?».) Використовуючи ці ігри в ЗДО педагогам буде легше налагоджувати зв'язок з вихованцями [8].

Філософи, психологи та мислителі – В. Вундт, Ф. Шиллер, Г. Спенсер також вивчали теорію гри. І зазначали, що вона є найбільш поширеним явищем в дошкільному віці. Дж. Селі, зазначав, що під час гри в дитини «...розвивається ініціатива і уява, творчі здібності...» (здатність перетворювати, змінювати дійсність). «Вона привчається діяти в колективі і підпорядковувати свої дії вольовому контролю» [9].

Психологи сучасності – Л. Петрановська, Ю. Гіпенрейтер пропонують також ряд психологічних ігор, які допомагають педагогам навчити дітей приймати правильні рішення в непередбачуваних обставинах (зустріч із злостим собакою, як діяти коли дратують однолітки та ін.). С. Ройз дотримується думки, що чим більше діти дошкільного віку проводять часу в грі, тим вища буде в них мотивація до навчання. І ці ігри мають містити різні канали сприйняття. «Гра – це завжди – і розвиток, і терапія, і адаптація» Дитячий та сімейний психолог також пропонує ряд дитячих «тихих» ігор, які допомагають контролювати мовлення дитини («Опера», «Передай думки на відстані» та ін.). Гра асоціюється з чимось приємним, захоплюючим, що дозволяє розкритися людині і менш травматично впливати на її внутрішній психічний простір, а також допомагає швидше та легше знайти рішення.

Виявлення психологічних чинників, які можуть сприяти виникненню дитячих страхів та пошуку шляхів їх подолання чимало досліджень присвятили В.Г арбузов С. Єфимова, С. Журбенко, А. Захаров, Ю. Александровський, М. Безруких, Г. Бурменська. Робота з дитячими страхами є складною, оскільки дітям важко попросити про допомогу. Якщо їх охоплює страх, їм важко пояснити чого саме вони бояться, натомість дорос-

лому вкрай важливо зрозуміти чого саме боїться дитина: «монстра», темноти чи самотності. І тут знову на допомогу приходять гра, яка є єдиним і найбільш результативним способом подолання дитячих страхів. Вона дасть можливість відкрито виявляти свої почуття. В результаті чого дитина матиме можливість самоактуалізуватися, змінити своє ставлення до об'єкта страху чи ситуації, пов'язаної з ним. Звісно, існують й інші фактори, які впливають на появу в дитини страхів, але найчастіше вони виникають через батьківське навіювання та неправильну поведінку дорослих.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема проявів частої агресії, страху серед дітей дошкільного віку є дуже актуальною. Сьогодні психологічний портрет сучасного світу показує інші людські стосунки, іншу систему цінностей, ніж та, що була навіть рік тому. Тут присутні розлади та тривоги, які спричинені світовою пандемією, а в Україні ще й війною. Спостерігається переломний момент змін у стосунках людських, економічних, політичних. Технічний прогрес, який дуже швидко змінюється і, як наслідок, люди не встигають переосмислювати події, що відбувається довкола. Змінюється світ і, відповідно, діти народжуються з іншими цінностями та життєвими орієнтирами [10].

За допомогою психологічних ігор з елементами психотерапії, психологічних установок та тренінгових вправ можна допомогти дітям виходити на комфортний та психічно здоровий емоційний рівень. Але ефективність використання вище перелічених інструментів буде високою тоді, коли в цьому процесі будуть брати активну участь батьки, педагоги, психотерапевти та психологи, що матимуть розуміння того, яким шляхом варто проводити психологічні ігри, їх особливості.

Насамперед вихователь, що хоче використувати у своїй діяльності такі ігри має працювати над власним особистісним розвитком і бути носієм високоморальних та духовних цінностей. Це, у свою чергу, дозволить йому формувати професійні якості, які необхідні у роботі з дітьми, адже потрібно розуміти дитину і в потрібний час підтримати, а також розвинути в ній всі найкращі якості, якими наділила природа. Головне не «пошкодити» душу дитині та уникати помилок у своїй роботі, бо інакше буде втрачено контакт з малюком.

Знання психології має допомогти вихователю взаємодіяти як з комунікабельними дітками, так і з проблемними та малоактивними. В кожному ЗДО у відповідності до його типу та форми власності повинна надаватися психологічна підтримка, проводитися психологічні тренінги та навчання, які дадуть змогу розпізнати багато факторів та причин дитячої поведінки. Враховуючи дані аналітичного звіту дослідження якості дошкільної освіти, де повну вищу педагогічну освіту мають лише половина вихователів (53 %) [11], варто проводити їх попереднє анкетування на знання щодо теми психологічних установок, причин виникнення дитячої агресії та страху, адже будь-яка, особливо психологічна, гра – це втручання в особистісну сферу дитини, що залишає свої сліди на довгі роки, ба навіть назавжди. Маючи необхідні знання, педагог зможе «проектувати» розвиток вихованців, знаходити кращі

раціональні способи та методи досягнення освітньої мети. Важливим та необхідним є розуміння педагогами, вихователями та психологами систематичності проведення психологічних ігор, їх доречності та необхідності співпраці з батьками та психологами.

Зараз є достатньо збірників та інтернет-джерел для педагогів, батьків, вихователів, що містять психологічні ігри на різну тематику, як для дошкільників так і для школярів, але в більшості випадків без зазначення методики їх проведення. Для того, аби використання тих чи інших психологічних ігор давало позитивний результат необхідно проводити їх з дотриманням алгоритму підготовки та проведення. Попри напрацювання та дослідження сучасних науковців, мало уваги приділено саме необхідності дотримання чіткого алгоритму проведення психологічних ігор в ЗДО, їх діагностики та попередньої підготовки фахівців.

Мета статті: опрацювання теоретичних психолого-педагогічних основ використання психологічних ігор у ЗДО та їх вплив на формування й психічний розвиток дітей старшого дошкільного віку.

Завдання: визначити особливості впливу психологічних ігор на формування та розвиток дитини дошкільного віку. Показати алгоритм проведення психологічних ігор в ЗДО, необхідність його дотримання задля ефективності результатів у питанні подолання агресії та страху.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні психологічний портрет сучасного світу показує особливі людські стосунки, що страждають від розладів підвищеної тривожності, які спричинені світовою пандемією, та війнами. Спостерігається переломний момент змін у стосунках людських, економічних, політичних. Технічний прогрес, який дуже швидко змінюється, і люди не встигають переосмислювати, що відбувається довкола. Змінюється світ і, відповідно, діти народжуються з іншими цінностями та орієнтирами [12]. Розвиток дитини, її психічне здоров'я, в першу чергу залежить від її батьків. І головним тут виступає «здорова» комунікація між ними. Перешкодою в необхідній комунікації батьків з дітьми є самі батьки, які в міру своєї завантаженості роботою дають дітям гаджети. Той час який дошкільнята мали б гратися зі своїми однолітками – просиджують у віртуальному світі. Таким чином діти ізольовані від «здорового» спілкування. В них присутній емоційний «голд» який негативно впливає на розвиток емоційного інтелекту. Втрачається розуміння необхідності взаємодопомоги, доброзичливості, а натомість присутній егоїзм, самотність, страх, агресія.

На превеликий жаль, існує ще одна загроза щодо гармонійного розвитку дитини дошкільного віку: зараз значна частина дітей перебуває під постійним суворим контролем як батьків так і вихователів. Чи може дитина розкриватися, мати достатньо свободи у виборі, особливо сьогодні, коли особистість протягом дня чує від батьків вдома і від вихователя в ЗДО постійні заборони: «Не йди туди!», «Не можна!», «Сядь!», «Стань!», «Вгамуйся!», і цей ряд ще довго можна продовжувати... Такі формулювання з вуст дорослого схожі на дресирування, а не на виховання. Як

відчуття в цей момент переживає дитина? Чи дозволяють дорослі мати дитині можливість самостійно вирішувати проблеми? Чи достатньо має дитина можливостей для спілкування з однолітками? Як наслідок така настає породжує роздратованість, агресивність, яка переростає у фрустрацію. Втрачаються чи не набуваються здібності, які необхідні, щоб справлятися з невдачами, проявляти терпимість та стійкість. Під час гри діти вчаться справлятися з фрустрацією своїми способами, що різняться від того, як подібні проблеми вирішують дорослі. Їх організм ще не готовий до сильних переживань, тому вони відходять швидше, але все одно можуть мати емоційне виснаження. Саме тут і виникає стан фрустрації. Фрустраційну теорію ще в 1930-х роках була сформульована Д. Доллардом. Він стверджував, що «агресія – це результат фрустрації, розчарування внаслідок неможливості подолання перешкод, які виникають на шляху цілеспрямованих дій суб'єкта». Л. Берковіц вніс найбільш значні поправки і уточнення в фрустраційну теорію агресії. Так, вчений вказує, що фрустрація продукує тенденцію до агресії. Негативний афект – головний підбурювач агресивних схильностей [13]. Тобто, на думку Л. Берковіца, фрустрації породжують агресивні тенденції лише в тій мірі, в якій вони переживаються як негативні емоції.

Причиною виникнення агресії може бути:

- 1) Реакція на приниження гідності дитини, висміювання, знущання.
- 2) Наслідок обмеження самостійності людини, надмірна опіка.
- 3) Прояв суперництва між дітьми у сім'ї (особливо у багатодітних).
- 4) Результат гнітючого переживання невдач.
- 5) Взаємостосунки в сім'ї між батьками (гучне з'ясування стосунків перед дітьми).
- 6) Едіпів комплекс (агресивність до однієї статі – дівчата до жіночої, хлопці – до чоловічої).

Прояв дитиною агресії є наслідком у неї якогось серйозного неблагополуччя у ході її розвитку. Агресивність достатньо стабільна у часі, й велика імовірність того, що агресія у дитинстві може перейти у стійку асоціальну чи антисоціальну поведінку у підлітків та юнаків [13].

У дошкільному віці несвідомі агресивні імпульси проявляються не прямо, знаходячи свій прояв у фантазіях та іграх дітей, зміст яких може аналізуватись з метою виявлення захисних механізмів, які застосовує «Я» дитини. Дитячі психоаналітики А. Фрейд і М. Клайн запропонували використовувати ігри в якості засобу аналізу та терапії. Основним шляхом корекції агресивності соціально прийнятним способом за дослідженнями З. Фрейда є гра. Е. Крейрн стверджує, що одне з важливих завдань – допомогти дітям усвідомити свої почуття і навчити володіти ними. Основними шляхами подолання негативних емоцій вона також вважає катарсис та усвідомлення почуттів, бажань, тобто формування свідомої регуляції поведінки. А. І. Захаров пов'язує агресію із заниженою самооцінкою, яка формується під впливом почуття незадоволеності, втрати любові. За агресивно-недружелюбним ставленням до інших людей приховується прагнення заслужити повагу до себе. Іншим проявом

агресивності є самоприпинення, почуття провини. До факторів що впливають на емоційний стан дитини та викликають агресію належать:

– зовнішні (фактори мікросередовища), що характеризуються системою сімейного виховання, фізичні умови оточуючого середовища;

– внутрішні – це вікові та індивідуальні особливості дошкільника, зокрема і почуття страху.

Актуальність теми дитячих страхів обумовлена прикладною значущістю даного психологічного феномена. Сьогодні дитина піддається впливу безлічі несприятливих чинників, які підвищують зростання числа дітей з різноманітними страхами, що суповоджуються підвищеною збудливістю і тривожністю. Для пошуку найбільш ефективних шляхів, виявлення та подолання страхів у дошкільному віці пропонуємо вихователям та психологам використовувати методику «Страхи в будиночках» (О. Захарова, М. Панфілової). Вона дозволяє проаналізувати та виокремити домінуючі страхи дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Метою тестування є виявлення і уточнення переважаючих видів страхів (страх темряви, самотності, смерті, медичні страхи тощо) у дітей 6-7 років. Особливу увагу варто приділити фаховості педагогів щодо бази знань, яка необхідна для використання установок в роботі з дітьми. Для цього можна провести анкетування, опитування.

Перед проведенням вищезгаданих діагностик, вихователь має звернутися до психолога і запропонувати разом з ним провести її в групах. Алгоритм підготовки та проведення діагностики має важливе значення, тож ми пропонуємо наступний:

- внутрішня мотивація вихователя та психолога щодо необхідності проведення діагностики;
- підготовка опитувальника для батьків на дозвіл проведення діагностики;
- проведення опитування батьків та отримання дозволу для діагностики;
- підготовка матеріалів та обладнання для проведення діагностики;
- вивчення інструкції для проведення діагностики за методикою;
- мотивація дітей до психологічної гри;
- занурення в процес та проведення гри;
- узагальнення проведення психологічної гри;
- рефлексія;
- опрацювання отриманих результатів;
- оформлення висновків.

Для досягнення ефективності проведення діагностики варто проводити психологічну просвіту батьків, застосовувати інтерактивні форми взаємодії педагогів з батьками, наприклад, анкети-опитувальники, за І. М. Марковською та О. І. Захаровою («Взаємодія батька з дитиною») [14].

Під час проведення психологічних ігор педагогу та психологу важливо давати позитивні установки дітям. За своєю сутністю натура людини гармонійна та збалансована у всіх своїх складових, що й забезпечує індивідуальний вибудований еволюцією шлях адаптації її в суспільстві. З самого народження і до кінця життя повсякденно виникають та формуються установки. Одні з них сильні, інші слабкі, інші принципові. Найсильніші ті, що виникли найпершими. Звісно, найперші установки в житті дитини форму-

ють батьки на основі власних цінностей. В першу чергу дитина спостерігає ставлення батьків до сусідів, до інших людей та членів родини, до роботи та до життя. Гарбузов В. І. запевняє, що якщо установка (негативна чи позитивна) вже виникла, то в майбутньому вона нікуди не зникне. Працюючи з негативними установками психотерапевт зможе допомогти їх виправити, але глибоко в душі, вона залишиться і буде мати вплив на підсвідомість людини. Роль вихователя під час роботи з дітьми має полягати лише у формуванні позитивних установок. Вихователь має залучати до співпраці психолога, адже маючи необхідні знання в галузі психології він краще зрозуміє природу внутрішнього стану дитини.

Основна задача вихователя під час проведення психологічних ігор – це допомога дитині у подоланні страху чи агресії. Саме завдяки таким іграм людина внутрішньо розкривається, освоює нові навички. Перевагою психологічних ігор є те, що вони регламентовані правилами і включають розумову діяльність людини. За допомогою психологічних ігор легше та швидше приймати рішення. Людина вирішує проблеми, починає жити в гармонії та досягати поставлених цілей.

Діти 6 та 7 років життя проявляють цікавість до участі в психологічних іграх. В старшій віковій групі дитину потрібно готувати до наступної сходинки соціуму – початкової школи, а використання психологічних ігор сприятиме цьому процесу (зокрема такі комунікативно-психологічні ігри, як «Ображалки», «Копліменти», «Я злюсь» тощо).

Що ж являє собою поняття «психологічна гра»? Психологічна гра – це інструмент психотерапії та аналізу взаємодії, де кожен учасник отримує досвід взаємодії з оточенням, можливість побачити себе зі сторони та отримати відповіді на запитання які турбують.

Здійснюючи завдання освітнього процесу потрібно зосередити увагу на захисті й збереженні психічного здоров'я не тільки дітей, а й педагогів. Професійне вигорання та емоційне виснаження в умовах сучасності дуже часто явище серед педагогів. Тому для вдосконалення навичок міжособистісного спілкування та соціальних компетентностей потрібно використовувати методики психологічних обстежень педагогів. Ця робота має здійснюватися систематично і бути запорукою психічного здоров'я як педагогічного персоналу, так і стосунків у дитячому колективі. Зрозуміло, що емоційний стан вихователя діти відчують та «прочитують» і це впливає на їх поведінку та взаємини з педагогом. В кожному ЗДО відповідно до його типу та форми власності повинна надаватися психологічна підтримка, проводитися психологічні тренінги та навчання, які дадуть змогу розпізнати багато факторів та причин дитячої поведінки. Педагог зможе «проекувати» розвиток вихованців, знаходити кращі раціональні способи та методи досягнення педагогічної мети.

Висновки. Опрацювавши та проаналізувавши результати досліджень науковців, психологів та педагогів, ми переконалися у надважливості використання психологічних ігор на практиці в ЗДО. Саме цей вид гри допомагає дітям зрозуміти свій емоційний стан, налагодити комунікацію з батьками та однолітками. Фахова підготовка

вихователів щодо проведення психологічних ігор, знання чіткого алгоритму їх проведення, систематичне застосування у процесі роботи є запорукою ефективного освітнього впливу на дитину.

Теоретично доведено, що систематичне використання психологічних ігор під час освітньої діяльності з дітьми в ЗДО дає позитивні результати щодо психічного розвитку дитини 6-7 років, а саме: зниження рівня агресії та розуміння свого емоційного стану, що дає можливість налагодити позитивну комунікацію як з однолітками, так і батьками. З'ясовано, що саме через те, які

стосунки в сім'ї залежить поведінка дитини під час комунікації. Наріжним питанням залишається мотивація педагогів та батьків щодо психологічної просвіти та бажання систематичності використання психологічних ігор згідно чітко спланованого алгоритму.

Ми переконалися, що саме фахова підготовка та обізнаність педагога щодо особливостей використання й проведення психологічної гри, співпраця з психологом та з батьками дозволить отримати позитивні результати під час роботи з дітьми старшого дошкільного віку.

Список літератури:

1. Словарь-справочник родителей, имеющих детей с ограниченными возможностями / под ред. Л. Г. Гусляковой, С. Г. Чудовой. Барнаул, 2001. 92 с.
2. Бэрон Р. Агрессия / Р. Бэрон, Д. Ричардсон. СПб. : Питер, 2000. 352 с.
3. Узнадзе Д. Н. Общая психология / Д. Н. Узнадзе / Пер. с грузинского Е. Ш. Чомахидзе / Под ред. И. В. Имедадзе. Москва : Смысл; СПб. : Питер, 2004. 413 с.
4. Фрейд З. Введение в психоанализ : Лекции / Изд. подгот. М. Г. Ярошевский. Москва : Наука, 1989. 455 с.
5. Изард К. Э. Психология эмоций. СПб. : Питер, 2012. 464 с.
6. Захаров А. Дневные и ночные страхи у детей. СПб. : Питер, 2000. 448 с.
7. Арсентьева В. П. Игра – ведущий вид деятельности в дошкольном детстве : Учебное пособие. Москва : ФОРУМ, 2009. 144 с.
8. Фопель К. Как научить детей сотрудничать? Психологические игры и упражнения : Практическое пособие / Пер. с нем.; В 4-х томах. Т. 2. Москва : Генезис, 1998. 160 с.
9. Рижкова О. С. Психологічні ігри. URL: <https://vseosvita.ua/library/psihologicni-igri-226256.html> (дата звернення: 20.08.2021).
10. Кондратюк С., Кушнір І. Теоретичні основи використання ігор психологічного спрямування в роботі з дітьми дошкільного віку. URL: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2020.3.7> (дата звернення: 25.08.2021).
11. Дослідження якості дошкільної освіти: складові освітнього середовища / МОН України ДНУ «Інститут освітньої аналітики». URL: <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/DO-1.pdf> (дата звернення: 26.08.2021).
12. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
13. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль. СПб. : Прайм – Еврознак, 2002. 512 с.
14. Лидерс А. Г. Психологичне обстеження сім'ї : навч. посібник-практикум для студ. фак. психології вищ. навч. закладів. 2-е вид., стер. Москва : Видавничий центр «Академія», 2007. 432 с.

References:

1. Husliakova L. H., Chudova S. H. (2001) *Slovar-spravochnik rodytelei, ymeiushchikh detei s ohranyennymi vozmozhnostyami* [Dictionary-reference book for parents with children with disabilities]. Barnaul. (in Russian)
2. Baron R., Richardson D. (2000) *Aghressiya* [Aggression]. SPb: Pyter. (in Russian)
3. Uzmadze D. N. (2004) *Obshhaya psikhologiya* [General psychology]. Moscow: Sense, SPb: Pyter. (in Russian)
4. Frejd Z. (1989) *Vvedeniye v psikhoanaliz* [Introduction to psychoanalysis] Moscow: Nauka. (in Russian)
5. Izard K. E. (2012) *Psihologiya emocij* [Psychology of emotions] SPb: Pyter. (in Russian)
6. Zaharov A. (2000) *Dnevnye i nochnye strahi u detej* [Day and night fears in children]. SPb.: Pyter. (in Russian)
7. Arsent'eva V. P. (2009) *Igra – vedushchij vid deyatel'nosti v doskol'nom detstve* [Game is the leading type of activity in preschool childhood]. Moscow: FORUM. (in Russian)
8. Fopel K. (1998) *Kak nauchit' detej sotrudnichat'? Psihologicheskie igry i uprazhneniya: Prakticheskoe posobie* [How to teach children to cooperate? Psychological games and exercises: A Practical Guide]. Moscow: Genesiz. (in Russian)
9. Ryzhkova O. S. (2020) *Psihologichni ighry* [Psychological games]. Available at: <https://vseosvita.ua/library/psihologicni-igri-226256.html> (accessed 20 August 2021).
10. Kondratiuk S., Kushnir I. (2020) *Teoretychni osnovy vykorystannja ighor psikhologichnogho sprjamuvannja v roboti z ditjmy doskil'nogho viku* [Theoretical foundations of the use of psychological games in working with preschool children]. Available at: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2020.3.7> (accessed 25 August 2021).
11. МОН України ДНУ «Інститут освітньої аналітики» (2019) *Doslidzhennja yakosti doskil'noji osvity: skladovi osvityjnoho seredovyshha* [Research of the quality of preschool education: components of the educational environment]. Available at: <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/DO-1.pdf> (accessed 26 August 2021).
12. Dutkevych T. V. (2012) *Dytjacha psikhologhija* [Child psychology]. Kyiv: Centr uchbovoi literatury. (in Ukrainian)
13. Berkovyc L. (2002) *Aghressiya: prychypy, posledstvyja y kontrol* [Aggression: causes, consequences and control]. SPb.: Prajm-Evroznak. (in Russian)
14. Lyders A. Gh. (2007) *Psihologichne obstezhennja sim'ji: navch. posibnyk-praktikum dlja stud. fak. psikhologhiji vyshh. navch. zakladiv* [Psychological examination of the family: textbook. manual-practicum for students. fac. psychology higher. textbook institutions]. Moscow: «Akademija». (in Russian)